УДК 81’271’276.5

ФОРМА ІСНУВАННЯ МОВИ ЯК ЗАСІБ І РЕЗУЛЬТАТ ВІДБИТТЯ СВОЄРІДНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДІЙСНОСТІ

Жукова Н.М., аспірант

Запорізький національний університет

Стаття присвячена вивченню особливостей картини світу в різних формах існування мови. Картина світу в літературній мові, у діалекті, у сленгу, у жаргоні, в арго охарактеризована з огляду на специфіку складу компонентів, способів та набору засобів вербалізації знань.

Ключові слова: форма існування мови, картина світу в літературній мові, картина світу в діалекті, картина світу в сленгу, картина світу в жаргоні, картина світу в арго.

Жукова Н.М. ФОРМА СУЩЕСТВОВАНИЯ ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВО И РЕЗУЛЬТАТ ОТРАЖЕНИЯ СВОЕОБРАЗНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена изучению особенностей картины мира в различных формах существования языка. Картина мира в литературном языке, в диалекте, в сленге, в жаргоне, в арго охарактеризована с учётом специфики состава компонентов, способов и набора средств вербализации знаний.

Ключевые слова: форма существования языка, картина мира в литературном языке, картина мира в диалекте, картина мира в сленге, картина мира в жаргоне, картина мира в арго.

Zhukova N.M. LANGUAGE VARIETY AS THE MEANS AND THE RESULT OF THE PECULIAR INTERPRETATION OF THE REALITY / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article dwells upon the peculiarities of the world view represented in language varieties. The world view in standard language, dialect, slang, jargon and argot is described taking into account the specific character of the components set, ways and means of knowledge representation.

Key words: language variety, standard language world view, dialect world view, slang world view, jargon world view, argot world view.

У сучасних наукових розвідках активно досліджується специфіка відображення багатомірності людського буття в різних картинах світу. Параметризація національної картини світу (далі – КС) відбувається за численними ознаками: за віковим показником (КС дитини [1, с. 120; 2, с. 32] і КС дорослої людини [2, с. 32], КС підлітка [3, с. 42]), за соціобіологічним показником (гендерна КС [4, с. 32]), за особливостями психічного стану (КС психічно нормальної людини, КС людини із патологією психіки [2, с. 32]), за ступенем спільності (універсальна, ідіоетнічна, індивідуальна КС [5, с. 45]; загальна, узуальна, індивідуальна КС [6, с. 83]).

Вивчення специфіки форм існування мови має давню традицію (див., наприклад, [7-18]). Однак їх аналіз як засобів і результату відбиття своєрідної інтерпретації дійсності є нагальним завданням, що і зумовило *актуальність* даної роботи.

У центрі нашої уваги перебувають узуальні картини світу, які відображають “концептуальну систему певних угруповань людей – носіїв однієї мови, об’єднаних територіально, за різними ознаками та психічними властивостями (освітою, професією, статтю, ерудованістю, темпераментом, характером тощо)” [6, с. 83]. *Мета* статті полягає у виділенні ознак КС з огляду на специфічні риси форми існування мови, засобами якої вона відбита. *Об’єктом* дослідження виступили КС в літературній мові (далі – ЛітКС), КС в діалекті (далі – ДіалКС), КС в сленгу (далі – СленгКС), КС у жаргоні (далі – ЖаргКС), КС в арго (далі – АргКС). *Предметом* вивчення стали особливості репрезентації знань про дійсність у цих умовно виділених картинах світу.

У “соціально-психологічному багатосвітті”, кожний “світ” має спеціальні сигнали [5, с. 46], відомі певному колу мовців, які (за певних умов) віддають перевагу тій чи іншій формі існування мови, поділяють цінності, актуалізовані в її одиницях. Соціальна диференціація спричиняє мовну негомогенність та формування в межах національної мовної КС низки узуальних мовних картин світу (діалектної [19, с. 25], сленгової [13, с. 198; 20, с. 9], арготичної [15, с. 21; 21; 22, с. 109]), кожна з яких відбиває особливості освоєння та інтерпретації дійсності (див. також дослідження молодіжного сленгу [23], військового сленгу [24], корпоративних жаргонів [25], ДіалКС [19; 26]).

У такий спосіб форма існування мови є “показником своєрідного мовного існування” соціальної групи, “лінгвістичним виявом” специфічної субкультури [8, с. 72]. Так, наприклад, специфіка СленгКС ґрунтується на засадах “сміхової культури” і зумовлюється світоглядною позицією мовців, їх схильністю до висміювання зовнішнього світу задля дистанціювання від наявних у ньому вад [20, с. 7-9, с. 14]. Особливості АргКС обумовлені соціальним станом її носіїв, які знаходяться в опозиції до решти соціуму. В АргКС відбита переоцінка загальновизнаних цінностей, висміюється їхня абсурдність (див. про “герметичний”, “кінічний” і “раблезіанський комплекси” в арго [27, с. 618-640]). Прагнення мовців заперечити традиційні норми, зберегти герметичність групи, підкреслена відвертість, демонстративність

арготичної лінгвокультури призводять до її неоднозначності: з одного боку, тяжіння до відокремленості, замкненості, а з іншого, – до відкритості.

Форма існування мови не тільки фіксує особливості світогляду її носіїв, але і задає параметри концептуалізації, категоризації дійсності, оскільки містить своєрідні "когнітивні лінзи" [19, с. 39] для сприйняття оточуючого середовища у певному ракурсі (див. про "сленгове світобачення" [20, с. 16], "жаргонну оптику бачення" [13, с. 312], "арготичний погляд на світ" [22, с. 108], "аргологічний погляд на цивілізацію" [27, с. 618]).

Виокремлення узуальних мовних КС є умовним. Відсутність жорстких меж між соціальними групами уможливлює перенос мовних одиниць із однієї форми існування мови в іншу, і так забезпечується "спаяність" і взаємозв'язок картин у складі національної мовної КС. Крім того, інструментарій мовця для відбиття знань про світ не обмежується засобами, які співвідносяться із однією формою існування мови.

Картини світу, у тому числі узуальні, мають відмінності в складі компонентів, способах і засобах вербалізації знань та уявлень про дійсність. Своєрідність картин світу встановлюється за наступними параметрами:

I. Склад компонентів. 1. Розмаїття (наявність/ лакунарність) вербалізованих концептів. 2. Пріоритетність певних концептів, яка проявляється, зокрема, у виборі об'єктів метафоричних переносів, евфемізації. 3. Різноаспектна параметризація концептів, що визначається значущістю в життєдіяльності соціуму.

II. Способи вербалізації. 1. Мовно-концептуальна кореляція: а) ономасіологічна варіативність (використання різних одиниць для вербалізації одного концепту або аналогічних концептів), б) семасіологічна варіативність (використання однієї одиниці для вербалізації різних концептів). 2. Номінативна щільність концептів: а) детальна параметризація, що призводить до утворення значної кількості видових термінів за відсутності родового терміна, формування квазісинонімічних рядів, б) залучення евфемістичних відповідників.

III. Набір засобів вербалізації. 1. Історична мінливість набору засобів вербалізації. 2. Загальнодоступність вербального коду, який переважно використовується при інтерпретації дійсності, для носіїв НМКС. 3. Актуалізація емотивно-оцінного мікрокомпоненту значення мовних засобів.

Узуальні мовні картини світу відрізняються широтою "вербального освоєння" дійсності, тобто розмаїттям концептів, репрезентованих за допомогою мовних засобів. Форми існування мови мають сфери домінантного використання, тому залучення тієї чи іншої форми існування мови можна вважати пріоритетним для вербалізації певних сегментів світу.

Оскільки літературна мова характеризується полівалентністю [7, с. 53], лексеми, що співвідносяться із нею, позначають практично будь-які явища [28, с. 32], то її мовні засоби "покривають" значну частину знань і уявлень нації про світ. Таким чином, у ЛітКС вербалізована найбільша кількість концептів національної КС. Мовну репрезентацію отримують сфери дійсності, важливі для існування усієї нації, а не окремої групи.

За кількістю та розмаїттям концептів картини світу в діалекті, сленгу, жаргоні, арго є певною мірою редукованими. Соціальні та територіальні діалекти виявляють селективність до моделювання дійсності (див. [29, с. 115-116]). Цим спричинений різний ступінь вербалізації концептів, наявність концептуальних лакун. Однак важливо усвідомлювати, що навіть сукупність форм існування мови не відбиває знання, уявлення людини про світ у повному обсязі. Окрема форма існування мови тим більше не може претендувати на вичерпний опис дійсності. Соціальні, територіальні діалекти більш обмежені у наборі засобів і спрямовані на репрезентацію "віх освоєння оточуючого світу" [19, с. 39], відправних точок, домінант групи.

Окремі концепти залишаються невербалізованими у певній формі існування мови, тому в відповідній узуальній мовній КС зберігаються лакуни. Хоча і в незначній кількості, проте наявні різни типи одиниць діалектів, які не мають семантичних еквівалентів у літературній мові [28, с. 32]. Частина одиниць соціолектів не має відповідників в інших формах існування мови (див. дослідження сленгу [20, с. 11], молодіжного жаргону [30, с. 45; 31, с. 397-400]).

Специфічні денотати зумовлюють появу своєрідної одиниці в різних узуальних мовних картинах світу: ДіалКС – *nammet* (діал. півдня Англії) "сніданок у полі" (приклад за [28, с. 32]), ЖаргКС – (семінарський, інститутський жаргон) рос. *стоденка* "день, який відзначали у гімназіях за сто днів до іспитів на атестат зрілості", (сучасний молод.жарг.) – рос. *привидение* "відсутній студент, якого не відмітили у журналі відвідувань" (приклади за [30, с. 45]). У молодіжному сленгу практично відсутні назви тварин, просторових об'єктів, рослин [13, с. 207], що пояснюється низькою актуальністю відповідних концептів для молоді.

Своєрідність узуальних мовних картин світу обумовлюється набором концептів, які вербалізуються в першу чергу. ДіалКС відображає побут, близькість людини до природи, характерні риси сільської праці

[19, с. 25]. Така орієнтація зумовлює значну кылькысть назв господарських будівель, домашніх тварин, атмосферних явищ тощо [32, с. 94]. Отже, в ДіалКС домінантність при мовній репрезентації належить космічним концептам (за класифікацією М.В. Піменової [33, с. 65-66]).

За спостереженнями К.Л. Бондаренко [20, с. 7, с. 10-13], яка спирається на дані з історії сленгу, набір фрагментів дійсності, вербалізованих сленгізмами, є постійним і концентрується навколо людини. В українському та англійському сленгу одиниці утворюють три основні групи позначень: а) живих істот, б) продуктів господарювання, технічної та соціальної діяльності людини, в) абстрактних понять. Результати дослідження молодіжного сленгу (див. [13, с. 207-208]) демонструють підвищену увагу молоді до вербалізації концептів зі сфери статевого життя, вживання спиртних напоїв, стосунків з іншими людьми. Значна кількість концептів зі сфери матеріального світу – позначень одягу, грошей, транспорту тощо. Активно вербалізуються ті фрагменти дійсності, які часто викликають сміхові асоціації. Таким чином, у СленгКС пріоритетна репрезентація базових концептів: а) психічних (духовних) – концептів характеру, емоцій, ментальних концептів, б) соціальних – концептів інтерперсональних взаємовідносин, моральних (етичних) концептів, концептів занять, в) космічних – харчових, соматичних та предметних.

У ЖаргКС репрезентовані феномени, пов'язані із професійною діяльністю і соціальні явища. Актуальними в бурсацько-семінарському жаргоні XIX ст. є позначення помешкання, одягу, взуття, хвороб, психічних ознак, тощо [13, с. 32, с. 118-125]. Отже, пріоритет вербалізації належить базовим, а саме соціальним, концептам занять, соціального статусу, влади і управління, предметним концептам

Діапазон основних сфер дійсності, репрезентованих в АргКС є різноманітним. З одного боку, "професійна" діяльність арготуючих торкається різних аспектів побуту і суспільного життя, і це зумовлює значний кількісний склад словника арго [10, с. 119-120]. З іншого боку, словник арго майже повністю вичерпується словами, які стосуються саме злодійського побуту, крадійства [11, с. 370].

Характерною ознакою АргКС є розподіл соціуму на "своїх" і "чужих" [11, с. 364; 13, с. 182; 15, с. 25-26], до боротьби яких зводяться усі соціальні взаємовідносини. Для відбиття цієї опозиції використовується великий арсенал мовних засобів: "свої" – крадії, вбивці, п'яниці та інші – рос. *стырщик*, *жиган* "крадій", *бормотолог*, *стакановец* "п'яниця", *таблеточник*, *шировой* "наркоман" тощо (приклади за [15, с. 25]); "чужі" – інтелігенти, чесні люди, потенційні жертви і потерпілі; працівники міліції, охоронці та інші – фр. *bâton* 'ціпок' → "мировий суддя", нім. *Polyp* 'поліп' → "поліцейський", рос. *охмурял* "дурна людина, здебільшого, велика, гладка, незграбна", тощо (приклади за [10, с. 160; 11, с. 367]).

У центрі уваги арготуючих перебуває опозиція "життя - смерть", чинники, які підтримують життя. Винятково велике значення мають гедоністичні чинники: статевий акт, розпивання спиртних напоїв, паління цигарок. У групі пізнавальних цінностей назви носіїв інтелектуальних якостей домінують над назвами відповідних дій та станів. Низький ступінь розробленості сфери родинних стосунків та емоційно-почуттєвих цінностей (див. [13, с. 182-186]). "Небезпечні", з точки зору арготуючих, актуальні для них концепти актуалізуються і за допомогою евфемізмів: рос. *курносая* "смерть", *сыграть в ящик*, *забуреть* "вмерти", *лягушка* "агент карного розшуку" [11, с. 365]. Таким чином, в АргКС пріоритетна вербалізація базових соціальних концептів занять, переважно пов'язаних зі злочинною діяльністю, концептів інтерперсональних відносин, космічних предметних та біологічних концептів.

Слід зазначити тенденцію узуальних мовних картин світу відбивати орієнтацію мовців на фіксацію конкретних, не абстрактних концептів. Так, в ДіалКС найбільш численними і різноманітними за своєю семантикою є конкретні іменники [28, с. 37], другорядна роль абстрактного, приблизно 10% абстрактних іменників [19, с. 42]. В українському та англійському сленгу найменша кількість назв абстрактних понять [20, с. 10-13].

Пріоритетність вербалізації концептів проявляється також при різноаспектній параметризації об'єктів дійсності. У СленгКС відбувається детальна параметризація людини "за станом, що є результатом дії, вчинку, відношення когось іншого". Усі одиниці – позначення особи жіночої статі, яка розглядається як об'єкт сексуального бажання або задоволення сексуальних потреб: *чікса* "дівчина, до якої автоматично виникають сексуальні наміри", *tail* "жінка (жінки) як об'єкт сексуального задоволення" та ін. (див. [20, с. 11]). У цій узуальній мовній КС спостерігається підвищена актуальність біологічного параметру.

У ЖаргКС важлива диференціація людини за статтю, родинними відносинами, професією, національністю (див. [36, с. 81-83]), за соціальним станом (див. [13, с. 119-125]). В АргКС особливої акцентуації зазнає ґендерна приналежність (див. [13, с. 182-186]).

Більша лексична розробленість деяких фрагментів дійсності призводить до зростання номінативної щільності засобів репрезентації відповідних концептів. Лексична розробленість поняття прямо пропорційна його значущості: чим важливіше воно в культурному плані, тим детальніше "параметризоване" [34, с. 45]. Так, у діалекті Наунштадта, вербалізована низка побутових сфер, які репрезентовані в літературній мові, проте дрібність понять ("кінь", "велика рогата скотина", "свиня"

тощо) у діалекті набагато більша. Наприклад, концепт КІНЬ вербалізують одиниці *Gaul* “старий”, *Нuвß*, *Kracken*, *Klepper*, *Schirrach* “хворий”, *Massik* “буйний”, *Fuchs* “рудувато-коричневої масті”, *Schmisser* та ін. [19, с. 39-40].

К.Л. Бондаренко зазначає “високу лексикалізованість” у сленгу відхилень від норми, характеристик, які безпосередньо впливають на функціонування людини як біологічної істоти: позначення хворих, осіб із нетрадиційною сексуальною орієнтацією, з фізичними вадами тощо (*наполеон* “божевільний”, *wingy* “однорука людина” та ін.) [20, с. 11-14]. Виділення усього нетипового є універсальною властивістю людини, а у СленгКС, очевидно, ця особливість світосприйняття актуалізована вищою мірою.

В АргКС, СленгКС наявні значні синонімічні ряди позначень предметів першої необхідності, повсякденних дій та функцій, найбільш корисних об’єктів, найбільш інтимних частин тіла, а також широко представлені засоби репрезентації окремих якостей. При цьому чим нижче пристойність дії або об’єкту, тим більше синонімів. Наприклад, поняття “пити”, “п’яний” мають більше синонімів, ніж поняття “їсти”, “продукти харчування” (див. [35, с. 29]).

В українському молодіжному сленгу незначна кількість родових назв людини, проте детально структурована група назв осіб за статевою приналежністю. Розвинені квазісинонімічні ряди на позначення понять “гроші”, “бути голодним”, “бігти”, “дівчина” та ін. [13, с. 43, с. 207-208].

Актуальність концептів, які зазнають вербалізації в ЖаргКС, – ПОБУТ, ЛЮДИНА – підтверджується найбільшою кількістю лексико-фразеологічних засобів на позначення побутових дій, житла, дозвілля, осіб, зовнішності (див. дослідження молодіжного жаргону [36, с. 81-82]). У шкільному і студентському жаргонах при вербалізації цих концептів домінують номінації на позначення дисциплін, реалій і понять навчального процесу, шкільного або студентського персоналу, людських якостей, що виявляються під час навчання тощо (див. [13, с. 233]).

У бурсацько-семінарському жаргоні XIX ст. основна увага спрямована на вербалізацію соматичних концептів. Значна кількість найменувань частин тіла, особливо багато позначень носу: *нюхало*, *чобіток* “ніс”, *конóпка* “маленький ніс”, *кушка* “здоровий ніс” (див. [13, с. 118-125, с. 408-413]). Серед вітальних цінностей буття найбільш численними є позначення поняття “споживання їжі”, “продукти харчування”. У сфері гедоністичних чинників висока номінативна щільність понять “спиртне”, “тютюнові вироби”, “ігри, розваги, витівки”.

Своєрідність узуальних мовних КС виявляється у виборі об’єктів вторинної номінації. Наведені нижче приклади демонструють преференції мовців при метафоричній репрезентації явищ. Вважаємо, що вони зумовлюються не тільки культурною значущістю позначеного, але і прагненням мовців до різноманітності, створення яскравої образності, експресивності у процесах формування назв концептів.

Наприклад, у ДіалКС метафорично представлені переважно побутові предмети, продукти харчування – нім. *Fangeisen* “обручка” < ‘капкан’, *Läusekafig* “капелюх” < ‘клітка для бліх’ (приклади за [19, с. 44]). У СленгКС на метафоричній основі активно формуються позначення частин тіла – укр. *дах*, *кабіна*, *казанок* “голова”, *радари* “вуха”, зовнішності – *морквинка* “руда дівчина”, *бик*, *плуг*, *шайба* “великий, дужий чоловік”, інтелектуальних здібностей – *дятел* “дурний”, звичайних рухів – *шевелити поршнями* “іти”, *голитися*, *читати* “пити” та ін. (приклади за [13, с. 208, с. 415-420]). В ЖаргКС ціллю метафоричних переносів є одяг та взуття – укр. *цуцик* “краватка”, *язичок* “манишка”, *салазки* “подерті черевики” (приклади за [13, с. 120, с. 411]). В АргКС метафори більшою мірою репрезентують “крадіжку” < фр. *nettoyer* ‘почистити’, *polire* ‘полірувати’, “вбивство” < *endormir* ‘приспати’, *refroidir* ‘остудити’, “гроші” < нім. *Heu* ‘солома’, *Staub* ‘пил’, *Asche* ‘попіл’ (приклади за [10, с. 162-164]). Своєрідність метафорики відбиває специфічний світогляд носіїв узуальної мовної КС.

Проте цікавим виявляється той факт, що в узуальних мовних КС різних національних мов спостерігається спільність основи метафоризації, що свідчить про наднаціональність типу мислення. Так, наприклад, майже інтернаціональний характер демонструє арго: в різних національних мовних КС якщо ціллю метафоризації є “в’язниця”, то джерелом виступає ‘навчальний заклад’ (амер.англ. *academy*, *college*, *big school*; фр. *collège*, *lycée*, *pension*, *seminaire*; рос. *академия*, *университет*; нім. *Schule, Seminar, höhere Töchterschule*; італ. *studi*), якщо ціллю метафоричного переносу є “злочин”, то джерелом – ‘праця, діло’ (амер. англ. *job*; фр. *affaire*; рос. *дело* (приклади [10, с. 165-166; 11, с. 358-359]).

У якості спільної ознаки мовних засобів узуальних картин світу слід зазначити тенденцію до конкретизації найменування. Так, у ДіалКС часто відбувається звуження, “уточнення” семантики загальноанглійського слова: *bush* “кущ” – (півд.-сх.діал. Англії) “кущ агрусу”, *seam* “жир” – (Кент) “смалець” (приклади за [28, с. 34]).

Конкретизація уявлень про зовнішній, оточуючий світ спостерігається і в АргКС, у якій майже повністю відсутня або обмежена група “узагальнюючих” одиниць, натомість значна кількість квазісинонімів на позначення видових підрозділів, випадків окремих явищ. Наприклад, багато дієслів, які виражають різновиди дій крадія: рос. *купить*, *сторговать* “про крадіжку професійного характеру”, *дёрнуть*,

дюзнуть “про грубу крадіжку, часто із застосуванням насильства”, *помыть* “про крадіжку в слабшого, яка не вимагає ні спритності, ні хитрощів” та ін. [11, с. 374-375].

Між узуальними картинами світу існує мовно-концептуальна кореляція, специфіка якої проявляється у семасіологічній та ономасіологічній варіативності (про типи варіативності див. [37, с. 158-163]). Семасіологічна варіативність має місце у випадку, коли окрема лексична одиниця використовується для вербалізації різних концептів: *pot* – літ. “ділянка землі” vs. (діал.півд.-сх. і півд.-зах. Англії) “невеликий вигін для худоби поряд із фермою”. Ономасіологічна варіативність проявляється, коли концепт вербалізується за допомогою різних лексем: “дитина” – *child* літ. vs. *bairn* діал.півн. Англії (приклад за [28, с. 32]).

Розмаїття вербалізованих концептів, специфіка параметризації, акцентуація на різних сегментах моделі світу визначають частку універсального/ загального/ специфічного у вербальному коді, що застосовується. Відповідно, узуальні мовні КС характеризуються різною “доступністю” для носіїв інших узуальних мовних КС.

Наддіалектним характером літературної мови [14, с. 175; 16, с. 15-16] забезпечена “доступність” засобів ЛітКС переважній більшості представників нації. З огляду на “територіальну обмеженість діалекту” [8, с. 62], одиниці ДіалКС мають “локальний” характер. Соціальні діалекти, у свою чергу, є вживаються для спілкування “між людьми, пов’язаними тісною соціальною або професійною спільністю” [13, с. 20], тому засоби вербалізації КС у сленгу, жаргоні, арго є “доступними” не для усіх соціальних груп.

Сленг вважається “широко розповсюдженою” формою існування мови, а сленгізми – загальнозрозумілими [20, с. 5], це “код, спільний для певної просторово розосередженої спільноти” [13, с. 144]. Проте сленг усе ж характеризується соціальною обмеженістю: це соціолект, яким користуються “швидше низи суспільства, ніж верхи, швидше молодь, ніж люди похилого віку”, і він орієнтований, за звичай, на соціально близьких, “своїх”, ніж “чужих” [15, с. 15]. Сленг також має регіональну специфіку, про що свідчить, зокрема, наявність сленгізмів на позначення місць відпочинку молоді, навчальних закладів, міських реалій (пам’ятників, магазинів, базарів тощо) [13, с. 192]. Жаргон і арго є вербальними кодами, що використовуються для комунікації в обмеженій групі мовців. Так, наприклад, молодіжний жаргон служить засобом спілкування у підлітково-юнацькому середовищі (див. [30, с. 43]), курсантський жаргон – у середовищі учнів військових навчальних закладів (див. [31, с. 400]). У свою чергу, значна кількість арготизмів живе тільки у межах однієї злочинної ватаги, у замкненому колі [11, с. 372]. Проте у створенні і поширенні арго могли брати участь не лише власне декласовані елементи (жебраки, бродяги, крадії), але і мандрівні торгівці та ремісники [10, с. 141]. Цим підтверджується можливість подолати “соціальну обмеженість” узуальної мовної КС, зробити її вербальний код доступним широкому загалу.

Узуальні мовні картини світу різняться швидкістю оновлення засобів. Хоча діалектна система поповнюється інноваціями, поте характеризується консервативністю: зберігаються мовні риси минулих епох (*pow* д.англ. > *poll* “голова” та ін.), етимологічні значення слів (*hegna* д.ісл. “зберігати” > *hain* “зберігати, охороняти, ховати” та ін.) [28, с. 31-37]. Таким чином, ДіалКС притаманна відносно невисока швидкість оновлення.

У сленгу відбувається динамічна зміна лексичних одиниць [13, с. 45], у тому числі і при створенні метафор [35, с. 31]. Жаргону також притаманна висока швидкість змін лексико-фразеологічних засобів [13, с. 37]. Таким чином, у СленгКС і ЖаргКС спостерігається високий ступінь оновлення засобів репрезентації концептів.

Засоби АргКС характеризуються поєднанням консервативності та динамічної мінливості. В арго органічно співіснують архаїчні особливості мовної системи та інновації. Основний фонд арго залишається незмінним упродовж віків [11, с. 381]. У ньому зберігаються “старожитні” слова, конструкції, фонологічні та морфологічні особливості, проте спостерігається високий ступінь утворення неологізмів [38, с. 200]. Наповненість арго недовговічними авторськими неологізмами [цит. за: 13, с. 29], постійне оновлення словникового складу арго пов’язано із потребою носіїв цього соціолекту в “експресивному заряді та емоційній напруженості слова” [11, с. 369]. Одиниця, яка виходить за межі арготичної субкультури, втрачає свою потужність для арготуючих: коли арготизм потрапляє у чужорідне середовище, виникає необхідність його замінити або, змінивши значення, повернути йому втрачену силу.

Крім того, динамічна зміна, оновлення словника арго пояснюється “мовним консерватизмом” усередині кримінального соціуму, ревним оберіганням арготуючими свого “мовного світу” [13, с. 178]. Іншими словами, утворення неологізмів спричинене прагненням арготуючих зберегти свої знання і уявлення про дійсність невідомими для “чужих”. Однак неологізми виявляються “стиснутими традицією”, пошуками готових штампів, тому у більшості своїй інновації гинуть [11, с. 381]. Отже, мовним засобам АргКС притаманний помірно високий ступінь оновлення.

Специфіка узуальних мовних КС виявляється також в актуалізації емотивно-оцінної забарвленості складових вербального коду. Для ДіалКС, СлКС та ЖаргКС спільною рисою є обов’язкова актуалізація

емотивно-оцінного мікрокомпоненту мовних засобів. Стосовно АргКС В.В. Хімік висловлює думку про раціональність номінацій, які можуть бути експресивними, але зазвичай позбавлені яскравого оцінного забарвлення, оскільки їх "використовують у практичних інтересах професії, ремесла, справи" [15, с. 12]. Експресивність одиниць арго вважається їхньою провідною ознакою [27 с. 623; 9, с. 396; 10, с. 153; 13, с. 28], що зумовлюється, на думку Д.С. Лихачова [11, с. 370, с. 375], витісненням "логічного" значення "емоційним", і пояснюється емоційністю та конкретністю мовлення крадія, тісним зв'язком арготизмів із безпосереднім чуттєвим враженням.

Емоційно-оцінна забарвленість актуалізується за рахунок вживання:

(а) різноструктурних утворень – універби vs. перифрази – рос. діал. *безъязычить – заставить замолчать*, молод. жарг. *наворачивать – жадно есть*, приклади за [36, с. 83-84]; проф. жарг. *обкатати п'єсу – зіграти п'єсу кілька разів*, приклади за [13, с. 37-38, с. 231-241];

(б) "емоційно-оцінних, образно-експресивних утворень" [15, с. 13], метафор, лаконічних слів та висловів, що мають нейтральні кореляти – проф. жарг. *білка* "макет книги", *нафаршированый* "автомобіль, комп'ютер із необхідними технічними даними", молод. жарг. *фитиль* "висока і худа людина", приклади за [13, с. 37-38, с. 231-241].

З огляду на це спостерігаємо: (а) різну (навіть полярну) маркованість оцінної складової концепту в узуальних мовних КС; (б) нейтральність vs. маркованість оцінної складової концепту в узуальних мовних КС. Наприклад, д.англ. *cwēne* "жінка" – НЕЙТРАЛЬНА ОЦІНКА > *quene* "негідна жінка, жінка легкої поведінки" – НЕГАТИВНА ОЦІНКА vs. шотл.; півн., півд.-зах. англ. діал. *quene* "молода, приваблива жінка" – ПОЗИТИВНА ОЦІНКА (приклад за [28, с. 34]).

У молодіжному жаргоні існує багато синонімів для експресивного, здебільшого пейоративного, позначення звичних предметів і явищ: "дівчина" – *батон*, *кадра*, "гроші" – *бабки*, *баллоны*, "обличчя" – *вывеска*, *колодка*, *циферблат* та ін. [36, с. 82]. У бурсацько-семінарському жаргоні XIX ст. спостерігається настанова на приниження всього, пов'язаного із простим людом (*гадюка*, *халуй* "мужик"), негативно оцінюється подружня зрада (*бугаювати* "вступити у позашлюбні стосунки"). Об'єктом жартівливо-іронічної номінації в шкільному і студентському жаргонах часто постають психологічні, розумові здібності учнів, студентів, соціальні характеристики тощо: *умка* "відмінник", *стерильний учень* "учень, який нічого не знає" [13, с. 119-123, с. 224]. Отже, як видно з емотивно-оцінного компоненту одиниць в ЖаргКС, негативно оцінюються і явища, які традиційно засуджуються в соціумі (наприклад, позашлюбні стосунки), і специфічні для групи мовців ("низьке" походження, успішність у навчанні тощо).

Своєрідна система цінностей і антицінностей арготуючих зафіксована в АргКС. Арготична аксіологічна система знаходиться в опозиції до загальноприйнятої, оскільки злочинний соціум не просто заперечує норми і закони суспільства, але є його "потойбічною, викривленою моделлю" [38, с. 198]. Переосмислення, переоцінка існуючих феноменів відображається як через евфемістичність, так і через дисфемістичність визнані характерними ознаками арготизмів [10, с. 153; 11, с. 365-366]. Таким чином, інтерпретація світу, зафіксована в АргКС відображає переосмислення традиційного світогляду і знаходиться у прямому зв'язку із ним. Іншими словами, сутність АргКС полягає у постійному протиставленні встановленому зразку, девіації від нього.

В АргКС ставлення до "іншого" світу є "гіпертрофовано" цінічним, насмішкуватим [13, с. 175], воно загалом домінує в арго по відношенню до людини [11, с. 374]: *жених* "потенційна жертва, потерпілий", *гестапо*, *звериниц* "міліція", *беспредельник* "міліціонер" тощо (приклади за [15, с. 25]).

Усі особливості узуальних мовних картин забезпечують те, що кожна КС своєрідно відображає етнічну специфіку. На думку Л.О. Ставицької [13, с. 19-20], етнічні ознаки носіїв мови найяскравіше проявляються в територіальних і соціальних діалектах, народно-розмовній мові, просторіччі, мові-піджин, креолі. З такої точки зору картини світу, зафіксовані їхніми засобами, повинні були б рельєфніше, ніж ЛітКС, відбивати етнічну своєрідність інтерпретації дійсності. Однак немає більше або менше етнічно забарвлених КС, як і не існує "більше або менше етнічних" форм існування мови. Кожна із узуальних мовних картин світу у власний спосіб відображає національні особливості, національний характер мовців. Кожна з них як невід'ємний складник національної мовної КС додає свої нюанси при репрезентації знань і уявлень нації про дійсність.

ВИСНОВКИ

Узуальні мовні картини світу відбивають своєрідність світогляду та задають параметри інтерпретації дійсності. Найбільша кількість концептів репрезентована в ЛітКС, оскільки літературна мова є універсальною та поліфункціональною формою існування мови, хоча слід враховувати, що світ не є повністю відбитим і її засобами. Соціальні та регіональні діалекти є орієнтованими на відбиття специфічних умов життєдіяльності різних груп населення, тому відповідні узуальні мовні картини світу

містять специфічні концепти. У залежності від значущості концептів варіюється номінативна щільність мовних засобів, здебільшого за рахунок утворення квазісинонімів. Спільною ознакою картин світу в діалекті, сленгу, жаргоні, арго є схильність до конкретизації найменування. Між узуальними мовними картинами світу наявна своєрідна мовно-концептуальна кореляція, яка проявляється у семасіологічній та ономасіологічній варіативності.

Узуальні мовні картин світу відрізняються "доступністю" носіям національної мови. Найбільш "доступною" є ЛітКС, найменш "доступною" – АргКС, оскільки вона обслуговує інтереси герметичної соціальної групи. За ступенем оновлення, низькою швидкістю змін характеризується набір засобів ДіалКС. Високий ступінь оновлення притаманний картинам світу, зафіксованим засобами сленгу і жаргону. АргКС має помірно високий ступінь оновлення.

В узуальних мовних картинах світу має місце актуалізація своєрідного емотивно-оцінного компоненту, який визначається здебільшого умовами функціонування мовців. КС в різних формах існування національної мови відрізняються набором специфічних цінностей мовних колективів. Національна специфіка картини світу, етнічна своєрідність інтерпретації дійсності відбивається у власний спосіб у кожній з узуальних мовних картин.

Перспектива подальших розвідок полягає в дослідженні специфіки відображення базових концептів КС у британському арго к. XVIII – поч. XIX ст.ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунова Н.В. Дитяча картина світу / Н.В. Горбунова // Гуманітарні науки. – 2006. – № 1. – С. 120-126.
2. Постовалова В.И. Картины мира в жизнедеятельности человека / В.И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 12-69.
3. Лунькова В. Образ вчителя і впорядкування картини світу підлітків / В. Лунькова // Соціальна психологія. – 2005. – № 6. – С. 42-51.
4. Булычёв И.И. О сущности гендерной и других картин мира / И.И. Булычёв // Вестник Российского философского общества. – 2004. – № 3. – С. 93-97.
5. Новикова Н.С. Многомирие в реалии и общая типология картин мира / Н.С. Новикова, Н.В. Черемисина // Филологические науки. – 2006. – № 1. – С. 40-49.
6. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О.О. Селіванова. – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.
7. Аврорин В.А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики) / В.А. Аврорин. – Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1975. – 276 с.
8. Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика / В.Д. Бондалетов. – М.: Просвещение, 1987. – 160 с.
9. Ермакова Л.М. Сарказм и ирония как важнейшие характеристики просторечной арготической лексики французского языка (на материале лексических единиц со значеним "умирать") / Л.М. Ермакова // Reality, Language and Mind: An International Book of Research Reports. Issue 2 / [ed. by T.A. Fessenko, B. Stefanink, M. Presas]. – Tambov: Tambov University Press, 2002. – С. 396-399.
10. Жирмунский В.М. Национальный язык и социальные диалекты / В.М. Жирмунский. – Л.: Художественная литература, 1936. – 298 с.
11. Лихачёв Д.С. Черты первобытного примитивизма воровской речи / Д.С. Лихачёв // Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона (речевой и графический портрет советской тюрьмы) / [Авт.-сост. Д.С. Балдаев, В.К. Белко, И.М. Исупов]. – М.: Края Москвы, 1992. – С. 354-398.
12. Маковский М.М. Английская диалектология / М.М. Маковский. – М.: Высшая школа, 1980. – 191 с.
13. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціяльна диференціяція української мови / Л. Ставицька. – К.: Критика, 2005. – 464 с.
14. Филин Ф.П. Истоки и судьбы русского литературного языка / Ф.П. Филин. – М.: Наука, 1981. – 328 с.
15. Химик В.В. Поэтика низкого, или просторечие как культурный феномен / В.В. Химик. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2000. – 269 с.
16. Швейцер А.Д. Литературный английский язык в США и Англии / А.Д. Швейцер. – М.: Высшая школа, 1971. – 200 с.

17. Bailey R.W. Images of English: A Cultural History of the Language / R.W. Bailey. – Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, 1992. – 329 p.

18. Hugher A. English Accents and Dialects: An Introduction to Social and Regional Varieties of British English / A. Hugher, P. Trudgill. – London: Edward Arnold, 1979. – 88 p.

19. Радченко О.А. Диалектная картина мира как идиоэтнический феномен / О.А. Радченко, Н.А. Закуткина // Вопросы языкознания. – 2004. – С. 25-48.

20. Бондаренко К.Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство" [Електронний ресурс] / К.Л. Бондаренко. – Донецьк, 2007. – 20 с. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ard/2007/07bkluas.zip

21. Нургалеева Г.М. Арго: от герметики к карнавалу [Електронний ресурс] / Г.М. Нургалеева // Диалог. Карнавал. Хронотоп. – 1998. – № 2. – Режим доступу: http://nevmenandr.net/dkx/?y=1998&n=2&abs=NURGAL

22. Береговская Э.М. Фразеологизмы арго как специфический взгляд на мир / Э.М. Береговская // Фразеология в контексте культуры. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С. 108-113.

23. Христенко О.С. Німецький молодіжний сленг: лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О.С. Христенко. – К., 2009. – 20 с.

24. Ворожейкина И.А. Лингвокультурная характеристика военного сленга современного русского языка: дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык" / И.А. Ворожейкина. – М.: РУДН, 2005. – 219 с.

25. Харченко Е.В. Межличностное общение: модели вербального поведения в профессиональных стратах: автореф. дис. на соискание научной степени д. филол. наук: 10.02.19 "Теория языка" / Е.В. Харченко. – Челябинск, 2004. – 49 с.

26. Болдырев Н.Н. О диалектном концепте в когнитивной системе языка / Н.Н. Болдырев, В.Г. Куликов // Известия РАН. – Серия языка и литературы. – 2006. – Т.65. – № 3. – С. 3-13.

27. Елистратов В.С. Арго и культура / В.С. Елистратов // Толковый словарь русского сленга. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2006. – 672 с.

28. Ершова И.А. О некоторых особенностях лексики английских диалектов / И.А. Ершова, О.А. Павлова // Вестник МГУ. – Серия 9. Филология. – 1984. – № 4. – С. 31-44.

29. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О.А. Корнилов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.

30. Анищенко О.А. Функции молодёжного жаргона / О.А. Анищенко // Социальные варианты языка - VI: Материалы междунар. науч. конф. 16-17 апреля 2009 г. – Нижний Новгород: НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2009. – С. 43-47.

31. Юдаева О.В. Курсантский жаргон как объект лингвосоциопсихологического исследования / О.В. Юдаева // Социальные варианты языка - VI: Материалы междунар. науч. конф. 16-17 апреля 2009 г. – Нижний Новгород: НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2009. – С. 397-400.

32. Лукьянова Н.А. К вопросу о нормах диалектного языка / Н.А. Лукьянова // Вопросы лексикологии. – Наука: Новосибирск, 1977. – С. 86-94.

33. Пименова М.В. Введение в концептуальные исследования: Учебное пособие / М.В. Пименова, О.Н. Кондратьева. – Вып. 5. – Кемерово: ГОУ ВПО "Кемеровский государственный университет", 2009. – 160 с. – (Серия "Концептуальные исследования").

34. Вендина Т.И. Словообразование как источник реконструкции языкового сознания / Т.И. Вендина // Вопросы языкознания. – 2002. – № 4. – С. 42-72.

35. Partridge E. Usage and abusage: A guide to good English / E. Partridge. – [Reprint]. – Harmondsworth (Midd'x) etc.: Penguin books, 1985. – 380 p.

36. Копыленко М.М. О семантической природе молодёжного жаргона / М.М. Копыленко // Социально-лингвистические исследования. – М.: Наука, 1976. – С. 79-86.

37. Куликов В.Г. Когнитивные основы диалектной вариативности: Монография / В.Г. Куликов. – Тамбов: Издательство ТГУ им. Г.Р. Державина, 2005. – 203 с.

38. Березовенко А. Кримінальне арго в Україні / А. Березовенко // Мовознавство: Доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу україністів / [відп. ред.. В. Німчук]. – К.: Пульсари, 2002. – С. 197-201.